Per daugiau nei šimtmetį sukčiai atrado daugybę būdų, kaip pasipelnyti kitų sąskaita. Nuo padirbtų pinigų XIX a. iki šiandienos „phishingo“, taktikos kito, bet esmė išliko ta pati: pasinaudoti žmonių pasitikėjimu. Apie tai, kaip kito sukčiavimo scenarijai, pasakoja „Luminor“ banko sukčiavimo prevencijos skyriaus vadovas Mindaugas Kutkaitis.

Netikrų pinigų ir azartinių spąstų laikai

XIX a. pabaigoje JAV klestėjo vadinamosios „Green Goods“ schemos. Sukčiai žadėdavo „aukštos kokybės“ padirbtą valiutą, tačiau vietoje to aukos gaudavo dėžes su pjuvenomis, plytomis ar paprastais žalios spalvos popieriaus gabalais.

„Žmonės retai pranešdavo apie tokią apgaulę, nes bijojo patys būti apkaltinti nusikalstama veikla. Tai parodo, kaip stipriai sukčiai visada remiasi žmonių baime ar gėdos jausmu. Jie supranta, kad aukos dažnai slepia savo patirtį ir vengia kreiptis pagalbos, todėl nusikaltėliams dar ilgiau pavyksta išlaikyti savo schemas nepastebėtas. Tokia taktika sukuria uždarą ratą – kuo daugiau žmonių tyli, tuo drąsiau sukčiai veikia ir plečia savo veiklą“, – sako M. Kutkaitis.

XX a. pradžioje į sceną atėjo vadinamieji „grifters“ – aferistai, organizavę fiktyvius lošimų klubus. Per skambias reklamines antraštes jie viliojo turtingus asmenis į „Milijonierių klubą“, kur visi žaidimai būdavo iš anksto suorganizuoti taip, kad auka pralaimėtų.

Investicijų „aukso amžius“

Riaumojantys 1920-ieji atnešė investicinių sukčių bumą. Charles Ponzi bei Joseph „Yellow Kid“ Weil vardai tapo legendomis, o „boiler room“ taktikos, pardavinėjant neegzistuojančias investicijas, pasklido plačiai.

„Šiuo laikotarpiu sukčiai suprato, kad didžiausias masalas yra greito praturtėjimo pažadas. Nesvarbu, ar tai būtų naftos gręžiniai, ar netikri vertybiniai popieriai, žmonės norėjo lengvų pinigų. Tokios apgavystės veikė ne tik dėl pačių sukčių sumanumo, bet ir dėl visuomenės nuotaikų: po karo ir ekonominių sukrėtimų daugelis svajojo apie stabilumą, todėl rizikavo tikėdami stebuklingais pasiūlymais. Sukčiai puikiai išnaudojo šį psichologinį trapumą, siūlydami netikras investicijas“, – pasakoja ekspertas.

Interneto eros pradžia

XX a. pabaigoje, pradėjus plisti internetui, atsirado naujų schemų. Sukčiai viliojo savo aukas

skambinti į itin brangius numerius, o vėliau ėmė naudotis elektroninės prekybos spragomis. Silpna kreditinių kortelių apsauga lėmė, kad jų duomenys būdavo vogti ir naudojami prabangiems pirkiniams.

„Tai buvo pradžia to, ką šiandien vadiname elektroniniu sukčiavimu. Pirmosios atakos atskleidė, kad patogumas visada žengia kartu su rizika: vos tik žmonės atrado naujus būdus pirkti, bendrauti ar atsiskaityti, iškart atsirado ir norinčių tuos būdus išnaudoti“, – aiškina M. Kutkaitis.

Duomenų vagysčių era

XXI a. pradžioje atsirado masinės duomenų vagystės – milijonai paskyrų buvo užvaldytos ar parduotos juodojoje rinkoje. Sukčiai taip pat ėmė klastoti el. pašto adresus ar svetainių nuorodas, kad vartotojai nesunkiai suklystų.

„Šiame etape sukčiai perėjo prie platesnių mastų. Pavogti duomenys tapo valiuta, kurią imta sistemingai kaupti, keistis ir pardavinėti tamsiajame internete. Vartotojų paskyrų prisijungimai, asmens kodai ar net medicininiai įrašai įgijo realią piniginę vertę, o tai reiškė, kad nusikaltėlių motyvacija tik augo. Tokiu būdu atsirado ištisos „duomenų ekonomikos“ grandinės, kuriose vieni specializuodavosi vagystėse, kiti duomenų perpardavinėjime, treti – jų panaudojime naujoms apgavystėms“, – pabrėžia ekspertas.

Šiandienos schemos

Šiuolaikiniai sukčiai naudoja pažangiausias technologijas. Įprastomis schemomis jau tapo netikri el. laiškai, SMS ar skambučiai, imituojantys bankus ar institucijas. Taip išviliojami prisijungimo duomenys, banko kortelių informacija, arba klientai įtikinami patys atlikti mokėjimus sukčiams.

„Dirbtinis intelektas (DI) suteikė sukčiams visiškai naujų galimybių – jie gali ne tik automatizuoti tūkstančius sukčiavimo laiškų, bet ir kurti personalizuotas žinutes, pritaikytas konkrečiam žmogui. Ši technologija leidžia generuoti itin tikroviškus tekstus ar net balsus, todėl apgaulės tampa daug įtikinamesnės. DI iš esmės pakeitė mastą ir greitį, kuriuo sukčiai veikia – jei anksčiau reikėdavo daug laiko ir resursų, šiandien užtenka kelių paspaudimų, kad būtų paleista masinė apgaulės kampanija“, – teigia M. Kutkaitis.

Kaip apsisaugoti?

Anot eksperto, siekiant apsisaugoti nuo sukčių, visais laikas geriausia išeitis yra ta pati: išlaikyti budrumą ir kritinį mąstymą.

„Sukčiai visada prisitaiko prie laikmečio. Anksčiau tai buvo plytų dėžė vietoje pinigų, dabar – klonuotas balsas ar identiška banko svetainė. Tačiau visais atvejais mus gelbsti paprastas stabtelėjimas ir faktų pasitikrinimas. Jei kyla įtarimų, kreipkitės į banką ar oficialią instituciją, nes vienas papildomas skambutis dažniausiai gali padėti išvengti didelių nuostolių“, – pataria M. Kutkaitis.